

ARCHAEOLOGIAI MOZGALMAK.

III. KÖZLÉS.

RÓMER FLÓRISTÓL.

1) Azt hiszem, hogy semmivel sem lehet az *archaeologiai mozgalmak* harmadik közlését méltóbban kezdeni, mint ha röviden összeállítjuk mind azt, mit a párisi világtárlaton, e tekintetben, és talán ily terjedelemmel legelőször együttesen állította ki világ. Füzetünk csekély terjedelme nem engedi meg, hogy itt bővebb ismertetésbe bocsátkozzunk, a részleteket, mennyire azokat a szó visszatükrözheti, a kiállítási lajstromok adják; itt csak általános vonásokban akarjuk rajzolni azt, mire a — Párisban volt honfiak talán némi érdeklődéssel fognak visszagondolni; — miből az ott nem voltak maguknak egy kis fogalmat képesek szerezni. — Terjedelmes munkát kellene írni annak, ki talán a csekélyebb részletek leírásával is foglalkoznék, és még abban is adhatná-e a világ archaeológiájának híu és kimerítő képét? —

Hogy a mai iparkiállítás mellett egy *hátratekintő-tárlat* is szerveztessék a *franciák* szerencsés ötlete volt; és hogy a legbensőbb, tehát természetesen legkisebb monor-folyosónak látogatói szintén olyan, de gyakran még nagyobb érdeklődéssel tekintették a századok vagy évezredek előtti műveket, eléggé tanusítá, hogy a rendező bizottmány *retrospectiv* ötlete szerencsés és *korszervi* volt. — Még soha sem választá el egy gyenge fal oly távol eső *kort*, és oly messze egymástól élt *nemzeteket*, mint ez a világtárlati óriás-építményben történt!

I. *Francia tárlat*. Hogy a *histoire du travail* nevű osztály elrendezésében leg-szerencsésebben de egyszersmind legkiterjedtebben jártak el maguk a *házi urak*, az természetes. Ők tudták és értették leginkább, mit akarnak, ők otthon voltak, őket a párisi má-gángyűjtemények és a vidéki gazdag muzeumok nagylelkűen segítették ritkább kincseikkel, rajzból és leírásból régen ismert hírneves darabjaikkal. — Náluk minden neveze-tesb korszaknak szigorúan rendezett, egy vagy több tereme volt. Így az elsőben „*la gaule avant les métaux*“ volt elhelyezve; a 2-dikban az „*époque celtique, gauloise, et gallo romaine*“; a 3-dikban a *frank* korszak, vaseszközök, arany- elefántcsont-művek, egyházi disz-készle-tek stb. — és ez így ment, minden korszakon át a 8-dik, 9-dik teremig a legnagyobb rendben, választással és egyedüli tekintettel a bebizonyítható francziaihoni művekre.

A szakfőfira nézve alig létezhetett valami, mi nagyobb érdeklődést gerjeszt-hetetett volna e tárlatban, mint a *préhistorique* szak kiállítása, mely nem csak a kiállított tárgyak száma, szép és kitünő nagy volta, valamint a legváltozékonyabb lelhelyekről való eredetükre nézve valóban becses volt, hanem az *ős ember* történetéhez, ha nem minden tekintetben döntő és kétségtelen, mindenesetre a további kutatásokra nézve fölötte buz-dító és gondolkodásra ösztönző anyagot szolgáltat. Legfeltünőbb volt a nagy közép csarnok-

tól való bemenetelnél álló *asztal*, melynek tartalmát a francia urak *milliókra* becsülték; mi idegenek egyáltalán bámultuk azon *öseberi állatsontokon létező remek karczokat, melyek a világ első művésznének is becsületére válhatnának* és mi felülőbb, hogy mindennemű állatsonton épen azon állat van többnyire gauermannni virtuositással egykét vonással jellemezve. *Ha ezen dolgok valódiak, úgy a világnak minden egyéb csodái elé teendők!* — Nem tudom, észrevették-e honfiaink a *préhistorique guillotine-t*, melyet a józanabb urak egy falusi óra nehezékévé degradáltak?

A *bronzkorból* kiállított tárgyak magukban főleg számos változásaikra nézve, egy teljes muzeumot képeztek, és egy külön, beható monographiára lettek volna érdemek. Látszik, hányan és mily lelkesedéssel dolgozhattak, hogy egy ideiglenes kiállításban mind ezt kitarhatták.

Érdekes volt a *római* korszak is, mi épen nem csoda, ha meggondoljuk, hány a vidéki gyűjtemény, hány a magán-gyűjtő azon téren, melyen e nagy nemzet hosszabb ideig székel.

A *középkor* első századai esetlen, durva, izlés nélküli, de mégis saját jellegű műveit, melyeknél a drága fémeknek tömegben megjelenése és fénylő kövekkel való kirakása divatban volt, a francziák, mivel ily darabok náluk is találhatók, nemzeti elégteliséggel, *mérovéngieneknek* szokták elnevezni, és barbár őseiknek tulajdonítani. A világtárlat világosan bebizonyítja azt, hogy ezen szórványosan előjövő művek, egy a világ ismert részeit bebarangoló néptől, legvalószínűbben a *góthoktól* származtak. Máskép áll a dolog a faragmányokkal, érmekkel, codexekkel stb., ezek már inkább belhoniaknak ismerhetők el. —

A *rómán* és *góth* koru, fémes művekben, csinos zománczokban, csont- és fa-faragványokban gazdag tárlat mutatja, hogy az izletesebb korszakból eredő remekek bel- és külháboruk által mind el nem emésztettek, vagy rablók által és háboru-szükségből be nem olvasztattak. Nem nyilhatott hamarjában a középkor kisebb művészete tanulmányozására kedvezőbb tér, egy aránylag csekély teremben, mint ezen osztályban. Az *elefántcsont faragványokat*, főleg a legelső görög művész remekjével vetélkedő keleti bölcset, és a drága, nálunk egészen ismeretlen, *ereklye-tartókat*, bizonyosan kiki érdekléssel szemlélte; és ha a szemeket a czélszerű szekrények fölé emelte, mindenhol ismét a szőtt képekkel, gobelinekkel találkozott, melyek majd a középkor kezdeteig felnyulnak.

Éddig tart a *régésznek* területe; milyen fokon állt a francia nemzet újabb időben, ha porcellánjait, ékszereit, bronztárgyait, miniatürejeit, ritkaságait és curiositásait veszszük tekintetbe, és még oda újabb edényeit, vieux-lacjait, himzéseit, boule munkáit stb. számítjuk, azt mindenki tudja, ki ilyenekben gyönyörködik, és fejedelmeink vagy nagyjaink p. o. az Eszterházyak eszterházi várlakait látogatta. Azon sok mindenféle csebecsével, mi mégis semmi, mi szobákat tölt haszontalanul, de a polgár ember azt sem tudná, tulajdonképen mit csináljon vele, p. o. agyag hegedüvel stb., itt órákat tölthetett az, ki az efféléket szereti.

A mint a francia mindenütt mester az elrendezésben, úgy itt is a szekrények, keskeny vasrámákba foglalt vastag üvegtáblákból állottak. A polcztartók vasból voltak, a polczok pedig üvegből, s így minden tárgyat minden oldalról teljesen lehetett látni, sőt hol azt nem lehetett, az alája alkalmazott tükrök segítségre jöttek.

II. *Az angoloké.* Ezen kiállítás is, hiven a programhoz, egyedül *angol* tárgyakból állt, de úgy, hogy az egy hosszabb teremben, minden egyes szekrény volt egy korszaknak mintegy schemája; de képviselve volt mindenik kitünő, válogatott példányokban,

mi minden tanulni vágyóra nézve meglepő és kellemetes. A kezdetleges kő eszköztől a súlyos barbár arany övig vagy nyakdiszig, a római lábbelitől az óriás csatokig sok századokon át rajonghatott képzelődésünk; a rövid sétabot alakú régi főpásztori pedumok egyedüliek, de egyedüliek lesznek a közel mult századok terimés drágá fémű edényei is. Az angol ellentétül a francziával a tömört, a valódit szereti; és főleg a drága fémű öblös, nehéz edényekben még régi őseinek szenvedélyére emlékeztet.

Sajátságosan és nagyon takarosán, de kényelmesen is ki voltak állítva kettős üveg alatti, egy függélyes tengely körül forgatható keretekben minden korszak pecsétei, több százados himzések és horgolások, az indiai műemlékek fényképei, és a már nagyon haladt művezetről tanuskodó indiai kő-faragványok.

III. *Rumania* tündöklött drága egyházi készletei és ruhái, valamint a pietrossai *egyedüli* barbar kincs által. Kevesebb érdekelt volt a római kori kiállítás, minthogy az majd mindenütt található; a kiállítási modor maga fényesnek mondható.

IV. A *törökországi* építészeti fész minták, faragott kőből készült ablak-keretek és arab-feliratu emlékek mellé illettek:

V. A termen kívül elrendezett, *tunisi* csekély számú régiségek, ezek közt római és ó-keresztény jeles darabok voltak, főleg említendő az ólom, ó-keresztény *vizt rtó* vagy *keresztelő-kút* görög felirással és régi jelvényekkel.

VI. A terembe visszatérve, folytatólag az *olaszországi* tárlatba jöttünk; ez ismét rendszeresen felállítva, mutatá a régészet minden korszakát a legrégebb időtől — a mult századig. Olaszország a művészet hazája; de ide mégis keveset küldött; mert nem találkozott, ki a művekért a felelősséget magára vállalta volna; azért a tárlat létrejöttét leginkább a párisi magánosoknak köszönheté, kik az olasz tárgyakat e helyen kiállították.

VII. Az olaszok szomszédjában az *oroszi* kiállítás volt; itt egyszerű szekrényekben, többnyire fész mintákban és művészi rajzokban bőven láttuk képviselve azon keleti művészi irányt, melyet azonnal felismerhetünk, és mely századokon át változatlanul mai nap is fenn van az orosz egyházban.

VIII. és IX. *Svédországot* saját szerű runjai, fa-faragványai, házi és harci eszközei tüntették ki, míg *Dánia* eddig nem látott bőségben, a kőemlékek korszakát és a bronzkor elűtő alakjait kitárta.

X. Egy vékony fal által elválasztva, fel voltak állítva *Portugalia* bámulatos gazdagságu, saját, eltérő nemzeti izlésű, egyházi készületei, drága pénzgyűjteménye, fényes kéziratái, és ezek közt ritka régi tengeri térképei.

XI. A *spanyol* osztályban bámulhattuk a római *ólm*-bányászatnak vedreit, öntött rudjait; — a *mór* építészetnek vegyes mintáit, és egy *mór* fejedelem 14-dik századbeli lószerszámát.

XII. A *republicanus Svájc*nak a folyosón jutott egy szerény fal; a kiállítás, igaz, igénytelen külsejű; de a tudomány embere számára igen nagy becsű az, mit a kis ország lelkes fiai kiállítottak. A mit a *czölöpépitvények* közt 2 évtized alatt találtak, itt mintapéldányokban, teljesen fordult elő; és hogy e korszak még érthetőbb legyen — a szekrények fölött, a kiállított műdarabok és termények nyomán készült, különben *ideális* olajfestményeket láttunk, melyek az *öskori tó-lakók* életéről tiszta fogalmat nyújthattak. Az XIII. XIV. *osztrák-magyar* tárlattól balra a XV. *németországi* tartományok közt egyedül *Württemberg* állított ki némely középkori tárgyat egy szárnyoltárral; XVI. *Holland* pedig egy, bár kisebb teremben, sok becses, és a belső életre vonatkozó tárgyat állított ki mind egyházi, mind polgári készletekben. — A *parkban* említendő, a római *catacombák*

mintája, a XVII. *mexikói* templom, melyben többféle ősi szerszám látható volt; a XVII. *protestans missiók* elég bő és választékos tárlata, főleg pedig az XIX. egyiptomi alkirály régiségei, melyek egy jól utánzott egyiptomi templomban diszlettek. Bámulta mindenki ezen ős népnek művészeti emelkedettségét és főleg ékszereiben való finom izlését és tökélyét.

Említhetnők itt a francia oktatási miniszterium által rendezett *mexikói* tárlatot is, mely a világkiállításon kívül saját palotájában volt látható; említhetnők a francia művésztől készített *mintákat*, p. o. a st. denisi főtemplomot; a régi világ most romban fekvő műemlékei *restaurációját*, melyek minden régészt fölötte érdekelhettek; és a benső kertet övedző oszlopcsarnok falait ékesítő remek rajzokat, melyek a francziák *középkori építményeit* szemünk elé vezették; továbbá az *amerikai* vadnépek és *Oceania* szigeteinek ethnographiai tárgyait, melyek sokban, igen sokban utmutatókul szolgálnak; a *kelet-ázsiai* művészetet, melytől oly sok alakot átvett a régmúlt barbarkor stb. stb. Minthogy mindezek az egész tárlatban el voltak szórva, sokszor újabbkori tárgyak által mintegy elfedve, azokat csak a türelmes, és Párisban sokáig tartózkodó archaeolog láthatta és tanulmányozhatta; de tárlatképen semmi esetre fel nem hozhatók.

Tekintvén már most és összehasonlítván az előadttokkal az *osztrák-magyar* régészeti kiállítást, épen nem tagadható, hogy: valamint egyébre nézve, úgy a *visszatekintő* tárlatra nézve is a birodalom nem volt úgy képviselve, mint azt nagyságához és gazdag muzeumaihoz képes remélni lehetett; mert itt csak a császári kincstár, a bécsi hajdani porcellán-gyár, a bécsi cs. ipar-muzeum és a pesti nemzeti muzeum volt képviselve. Pedig mennyit nyujthattak volna a prágai, linczi, salzburgi, gráci, klagenfurti, insbrucki, laibachi, trieszti, zágrábi, kolozsvári, szebeni, lemergi stb. muzeumok, ha az illető rendezőségnek szívében feküdt volna, hogy, a birodalom e tekintetben is kellőleg legyen képviselve! Mindazonáltal ezen *alkalom elmúlt*, és a bizottság a hely szűkével mentette magát. — Még is meg kell vallanunk, hogy a) a *császári* rendkívüli nagyságú és diszes művezetű *hegykristály* edényekhez, értékükre nézve, nem volt hozzáfogható; hogy b) a *császári segyertárlat* igen nagy becsü volt, és hogy a diszpuskák páratlanak, c) hogy a *bécsi porcellának* valóban remek festményei és gazdag, tartós aranyzása általános bámulatot gerjesztettek, és hogy minden szakférfi sajnállá, hogy ezen gyár megszűnt; d) hogy a *magyarországi* ritkább régészeti tárgyak és a sajátos izlésü, remek, bár nem egyáltalán magyar művezetű — ékszerek az egész tárlatbani egyedüliségük által nem mindennapi érdeket gerjesztettek. — Azért mégis kitűnik a felhozottakból, hogy birodalmi régészeti kiállitásunk nagyon hiányos képét adá a régmúlt korszakoknak műveltségi állapotáról, fokokinti fejlődéséről. — Ezen hiányt pótolnunk kell a legközelebbi alkalommal, főleg ha részünkről, mi igen ohajtható lenne, sikerülne egy országos archaeologiai kiállítást, mint ez már 1861-ben tervezve volt, rendeznünk.

S így bár nemzeti büszkeségünk ezen összehasonlítás által némileg le van hangolva — bár az *állított helyszüke miatt*, és nem saját lábainkon mozogva, csak darabosan léptünk ki a küzdterre, mégis jó és *illő* volt, bár így is a világ elé lépni, és nemzeti önállóságunk hajnalán a világnak megmutatni, hogy léteünk, és a föld mivelt nemzetei közt helyt foglalunk!

2) A ki tudja, mily nehéz egyes régiebb kéziratokhoz juthatni, és hogy gyakran költséges utakat kell tenni, hogy a ritkább codexeket láthassuk és tanulmányozhassuk, könnyen fogja érteni azon örömet, melylyel a bibliophilok „*Mirci Chronica de gestis Hungarorum*“ 1330. évben irt, és a *bécsi képes krönika* neve alatt hazánkban ismert fölötte

becses kézirat másolatát üdvözlék. Nem szólok itt *Toldy* Ferencz remek előszaváról, *Szaló* Károly mesteri fordításáról, és *Emich* Gusztáv által rendezett fényes, izlésteljes kiállításáról; ezekről nyilatkozott a párisi jury a méltóan odaitélt érem által; ezekről tanuskodnak azon királyi kegyajándékok, melyek *Emich* törekvéseinek legbecsesebb jutalmi, rólok a külföldi hatalmak, melyek, elismerésük jeleül a nyomdatulajdonost kereszttekkel és rendjelekkel eláraszták; de mind ezeknél hízegőbbek lehetnek a világváros főkönyvtárak igazgatóinak dicséretei és némileg megilletődései, midőn ezen, valóban rendkívüli fényvel, szokatlan pontossággal, és izléssel kiállított művet a magyar fővárosból lapozgatták. — Már most a többi európai remek nyomtatványok sorában egy magyar *Chronika* is fog diszteni, és ez *Emich* érdeme, ki annyi fáradsággal, annyi áldozattal a világ bírálata előtt, — dicsérettel megállt.

Nem lehet szándékom, hogy mindezekbe bővebben bocsátkozzam, a ki látni akarja és meg akar győződni szavaimról, vegye meg az aránylag oly olcsó művet, vagy kérje elő nevezetes könyvtárainkban. Én itt csak az archaeologiai részre szoritkozom, és egyedül a képes lapokról és a bekötésről akarok néhány szóval megemlékezni.

A bécsi képes krónika leggazdagabb tárháza a magyar XIV. századbéli rajzoknak, az ottan látható ruházat- és butornak, czimerek- és fegyvereknek, útközési modornak, honi építményeknek sat. Az eredeti képek, melyek már nagyobb részt az idő hossza, a gyakori forgatás és talán néha nem elég nagy gondosság miatt is sokat szenvedtek, úgy hogy néhol a festék lapattogott, a szinezés megfakult; az *Emich*-féle nyomdában kijött pompás másolat a másolt lapokat a leghűbb rajz és irás mellett a szinezésnek, aranyozás és ezüstözésnek eredeti fényében adja; magunk előtt fekszik a krónika, mint az a művész kezéből félezred év előtt kikerült. Meglepő a rubrumok elevensége és telisége, mely a külföldi szakférfiakat leginkább meglepé.

Ha ezen munkát avval hasonlítjuk össze, melyet Szeremlei 1848 előtt kiadott, látjuk, mennyire haladt a színes nyomtatás. Amott csak hozzávetőleg adatnak elő e hírneves képek azon, kornak, még a mai tökélyt nem is sejdítő, könnyüedségével, mondhatnók felületes művezetével. Jelen munka úgy hisszük tetőpontján áll a kicsided festészet utánzásának; a mi ennél még jobb lehetne, alkalmasint a visszalépésekhez tartoznék. És épen ezért nem sajnálhatjuk eléggé, hogy ezen roppant költséggel kiállított munka csak 10. másolatot hoz és egy kezdőt, sajnáljuk azért; mert kívánnók, hogy eme becses könyv minden egyes képét, minden régészetkedvelő ilyen másolatokban bírhasssa.

A munka fényes, meglepő izlésű belsejének összehangzatosan felel meg, maga a kötés is. Azon kor szellemét utánozván élénk tüntet egy vörös bőrkötést, melynek széle rovátkolt, sztilszerü keretje hálózatos dülényekben az anjoui liliomot foglalja; ilyen hátának mintája is; és hogy a hasonlatosság annál meglepőbb legyen a könyv felső táblája közepén egy monordad 4 karélyon látjuk a magyar kettős keresztet kajmos végű gerendákkal. A kereszt az alatta álló liliommal fehér, a lombozatosan pontozott alja feketés. A felső és alsó szögletekben alkalmazott védő bütykök az anjoui magyar czimerből állanak; a háromszögű paizsokban jobbra a liliomok, balra a 4 pólya diszlik. A diszpeldányok fa-tokjai a foglalatnak egészben megfelelnek.

Csoda-e tehát, ha ilyen műért *Emich* hazánkfia nem csak Ő felségétől a magyar királytól, kinek ezen remek művet ajánlá, a nemességet és rendjelet nyert, hanem, hogy iparágának ezen remekjeért a külföldi fejedelmek is annyira kitüntették. — Én hiszem, hogy az általunk röviden ismertetett krónika, a magyar disznyomtatásnak tökélyes példányaképen fog még az utókor előtt is büszkeséggel említeni, és épen mivel a munka ilyen

és általános megalégedéssel találkozott, csak elszomorodva regisztrálhatjuk itt azt, hogy ismét a külföldön több ilyen példány forog a kezekben, és több könyvtárt diszit — mint hazánkban! holott ezen nemzeti büszkeségünknek egy nyilvános de tekintélyesb magán-könyvtárban sem lenne szabad hiányoznia!!

3) Örömmel kell följegyeznünk, hogy a kereskedésnek és iparnak valamint kizárólag a politikának is szentelt lapjaink az archaeologiai komolyabb és terjedelmesebb jelentéseknek szívesen nyitják meg hasábjait. A „Pester Lloyd 37. száma, a veszprémi Gizella kápolnának falfestményeit ismerteti; majd egy egész cikksorozat következik *Pulszky* Ferencz régészeti kiállításáról, *Henszlmann* Imre szakavatott tollából; majd ismét a budai római sirokat írja le, és a pozsonyi hirneves aranyozott szentségmutatónak szentel egynehány sort . . . Szóval, látszik, hogy a régészeti tárgyak az olvasó közönség kedvesebb olvasmányai közé tartoznak!

4) Alapos reménnyel kecségetjük magunkat, hogy *Vajda-Hunyad* vára, melynek stilszerű restaurációja mellett már annyi szó emelkedett, melynek tervei a birodalomlétező első tekintély *Schmidt* Frigyes akadémiai tanár felügyelete alatt, tüzetes, a helyszínén történt felmérések után készültek, melynek kivitelére már alkalmas *magyar-építésszek* kerültek ki a bécsi főiskolából, melynek költségvetése már a pénzügyi miniszterium előterjesztésében szerepel, az országgyűlés is megfogja szavazni, és így nemcsak a hazának de Európának is egy remek műemlékét fentartani, ifjabb építészeinknek illő foglalkozást fog adni, a vidéken a nemzeti szellemet ébreszteni, a pénzt egy igen nemes czél elérésére az országban forogtatni. Bár használnánk a Hunyadiak ezen diszvára a tudományok elfogadására, hogy a hajdani harezi zajt valamely iskolai intézet csendje felválthassa.

5) *Károlyfehérvár* és *Marosporto* mellett 1867-diki szeptemberben a régi *Apulum* területén sokféle régiséget ástak ki, t. i. ezüst, gyönyörűen készült áldozó esészeket, több száz ezüst érmet Drusustól Hadriánig szakadatlan sorozatban, *köviült női fejét?* felséges fogazattal, fogadmányi oltárokat, szobrocskákat, felirásos köveket . . . . Reméljük, hogy erdélyországi régészeink ezen tárgyaknak különös figyelmüket szentelik, és tüzetes leírásukkal ebbeli irodalmunkat gazdagítandják. (Wiener Zeitung, 1867. sept. 13.)

6) A „bécsi ujság“ 1867. sept. 13-iki 218 számában olvassuk; hogy *Ellenbogen* József tanár a pozsony-városi reál tanodánál, mint buzgó régész a hontmegyei *szántói* és *magyaradi* fürdő helyeken, hol már eddig is számos, főleg történelem előtti, régiségeket találtak, ásatásokat rendelt és többféle régi edényeket és maradványokat talált. Találó ur e tárgyakat 1200 éveseknek tartja — de a magyaradiak alkalmasint sokkal régiebbek véleményünk szerint. Ugy szintén azt mondják, hogy Lökön (Bars m.) egy erdőirtás alkalmán több *német* fegyverre bukkantak. — Várjuk, hogy a szorgalmas kutató ur, nekünk is egy kis részletes tudósítást juttat.

Nem rég kaptam, e hajdani akadémiai kedves tanítványomtól, kit a pozsonyi orvosok és természetvizsgálók nagy ülése alkalmával archaeologiai tanulmányokra buzdítottam, egy külön nyomatu felhívást, melyben Pozsonynak és vidékének értelmességét és lakóit egyáltalán felszólítja hogy minden talált régi tárgyat neki bemutassanak és legalább lerajzolásra engedjenek át. Ilyen módon a helyi leírások és a vidékek ősi történelme kellő anyaggal fog rendelkezhetni, és végre csak elérjük majd azt is, hogy a régi hagyományokra nálunk is több gond fordítassék.

7) Még Párisba menetelem előtt megkértem *Ellenbogen* József urat, hogy utána járjon a „Hazánk és Külföld“ 1867-dik száma 124 lapján közölt régiségnek, és arról az archaeologiai bizottmánynak kimerítő és *kielegítő* tudósítást küldjön be. Említett szakférfi

irja, hogy az egész jelentés mese, és közlő urnak valódi agyréme! Kár tehát a hiszékeny közönséggel tréfálni, és azt ilyen sületlenségekkel ámitani!

8) *Hencz Antal Keszthelyen* tartózkodó jeles építész és nem kevesebbé buzgó régészet-kedvelő úrtól vettem 1867. mart. 18-án egy érdekes tudósítást azon beküldött régiségekről, melyeket a keszthelyi téglaház tőszomszédjában találtak. A munkások már előbbi években is több ember-csontot ástak ki, jelenleg pedig egymásután csontmaradványokra akadnak. A siroknak a földön fölül nincs semmi nyoma, a csontok 2—3'-nyi mélységben fekszenek, a testek nincsenek keletelve, fejüknél vagy lábuknál kővel vannak fődve és melléjük nagy edény van helyezve; melyeknek rendesen csak töredékeit ássák fel, de benne van a kisebb, ép edény. A *kőfejszét* szintén egy ilyen test mellett találták; első tekintetre *Hencz* ur azt hívé, hogy égett földből van, és ilyennek mint unicumnak igen örült, azonban figyelmesebb vizsgálat meggyőzé, hogy ez tűzben volt kő; nevezetes, hogy a törésnél is le van esiszolva.

Megjegyzendő, hogy a terület folytatásában 3—4 holdnyira kő- és cseréptöredékek igen sűrűen találtnak a szántóföldön, sőt távolabb 100 lépésnyire gödrös hely van, honnét az alapfalakat, úgy látszik kiásták, és ott több kőanyag, cserép- és tégladarab közt egykis profilozott faragott követ is talált.

Itt alkalmasint a régi római telepítvény mellett, egy még régiebb és érdekesebb *ó-pogány* temető létezett. Mily tanulságos, mily jutalmazó lenne ezen helynek tudományos kutatása. *Hencz* ur lenne azon férfi, ki e munkát bizonyosan szívesen tenné, és a helyről kielégítő munkálatot küldhetne be!

9) Örvendetes jelenségnek az egyházi régészet terén vehetjük azt, hogy ezen évben nem csak a két felsőbb theologiai tanfolyam hallgatói ismét az egyházi archaeologiai előadásokra járnak, hanem a főpapi karban is sztilszerű restauratókat terveznek. Így hercegprimás ő főmagassága, tervezi az *esztergomi* sz. Istvánféle kápolna helyreállítását, a *hirneves garamparti* benedictinus apátságának kijavíttatását; hanem a pannonhalmi főapát ő msága is kezdte már *Storno* Ferencz hazánkfia vezérlete alatt a sz.-mártoni katakombá régi diszes állapotába való visszahelyeztetését, míg a deáki község számára egy újabb, nagyobb, alkalmasint román izlésű templom van tervezés alatt, míg a régi, Ipolyinktól egy monografia által örökitett, bár építészeti érdekekkel nem igen bíró, háromhajós templom érintetlenül megmarad. Itten a fusio vagy is az új templomnak a régivel való összekötése lehetetlen volt, mert a sokféle tervezés daczára mind a két fél vesztett volna. Ily lelkiismeretesen kellene minden újabb templomépitésnél eljárni; mert már ideje, hogy ezen, minden jellem nélküli XIX-dik századbeli egyházi építészetnek egyszer az egyház által örökre vége vessék; a clerus az egyházi szítleket ismerje, és azoknak alkalmazásába befolyjon; főleg pedig meneküljön azon előítélettől, mintha a román vagy góth egyszerűsített építés többbe kerülne, mint az iránytalan kaszárnya vagy veszélyes kávémalom, basilikának csúfolt, építési mód, mely már megérdemlette, hogy hazánkból kiüzessék!

10) Azon szerencsésebb gyűjtők közé, kik izléssel és értelemmel állítják össze kedvencz tanulmányi tárgyaikat, méltán *Ráth* György királyi táblai ülnök urat számláljuk. Alig néhány éve s ime a rézmetszvények tekintélyes és választékos számát nem is említve, csak azt látjuk, hogy a gazdag párisi tárlaton kiállított egyes bronz tárgyak sokaságán kívül, alig emlékszünk, főleg magán gyűjteményre, mely oly jól fentartott, annyi változatosságban diszló csoportokkal birjon. Le kellene említés helyett, az egész becses gyűjteményt irnom, vagy részletes lajstromát adnom, ha mindazt, mi itten szép és figyelemre méltó elő akarnám számlálni. — A tulajdonos oly szeretetre méltó előzékenység-

gel mutatja és magyarázza tárgyait, hogy minden, nem egyedül kíváncsi, de tanulmányozni is ohajtót legszívesebben fogad. Kívánatos lenne, hogy honi leleteinknek előnyös megismertetéseül ezen gyűjtemény, mint külön mű kiadassék. Igaz hogy nálunk öt-hat példánynál alig fogna több elkelni, de a külföldön minden intézet megvenné, ha t. i. általuk érthető nyelven közöltetnék.

11) *Mátyus Nep.* János kir. tárnok úr jótékony czélra kiállítá mintegy 770. db. görög és egyéb, és 3700 római éremgyűjteményét, melyet eladni szándékozik. Ezen kiállításnak is, mint hallom, oly kevés volt a látogatója, hogy sem a buzgó gyűjtő urnak öröme, sem a szent ügynek haszna nem igen volt. És mégis találkoznak még mindig lelkesek, kik mindent elkövetnek, hogy tudományuknak pártolókat, tanítványokat szerezzenek. Ez jele annak, hogy a valódi tudományszomj, mint az igazi emberszeretet, soha sem lankad, soha sem restelli az elhanyagolást, hanem újra meg újra kísérli szerencséjét.

12) *Pulszky* Ferencz régiségkiállítása, mely a m. tud. akadémia egyik termében rendeztetett, mintegy felszólításul tekintetett, miszerint a nemzet ezen gazdag, maga nemében igen becses, és a mi a földolog. Böhm D. jeles régiségismerő hazánkfia tanácsával vett, egyedül valódi darabokat tartalmazó gyűjteményt megszemlélvén, a hazának meg is mentse. — E gyűjtemény Londonban kiállítva általános figyelmet gerjesztett, minthogy az ismert magángyűjtemények közt egyik legtekintélyesb helyt foglalván, egyszersmind nemzeti muzeumunk mindenben hézagoss, és nagyon is kezdetleges régiség-gyűjteménye hiányait némileg pótolta volna. A külföld, mely *Pulszky* kincseit jobban ismeré, mint azon egykét hazánkfia, ki méltánylani tudá, megvevé, és így nekünk, mint már sokszor előbb is a keserves utánnézés maradt meg, és azon valóban dermesztő öntudat, hogy Magyarországon még talán századok fognak múlni, míg annyi pénzünk leend, *hogy a hazánkfiái által szerzett becses műemlékeket hazánknak meg is tarthassuk.*

13) A régiségek gyűjtői f. év június 2-án az itten eddig első *mű- és régiség árverelést* rendezék, azon jó hiszemben, hogy az olajfestmények- régiségek- fegyverek- faragványok- és érmekből álló 3339 számot foglaló gyűjtemény, többnyire becses, sok tárgyra nézve remek, darabok a helybeli közönséget, szemlélésre, tanulmányozásra, és vételre fogják buzdítani. A vállalat csak középszerűleg sikerült; még nálunk nincs annyira fejlődve a régiségek iránti kegyelet és előszeretet, hogy ezekért is tudnánk valamit áldozni. A vételek többnyire külföldi kereskedők által történtek, de voltak honfiak is, kik egyes darabokat megtartottak. Mig más fővárosokban egész utcák vannak régiségi kirakatokkal, mig ott több ezer darabot számláló magán gyűjteményeket találunk, és nem csak a régi ékszereknek, fegyvereknek, edényeknek akadnak árusai, hanem még külön boltok vannak a régi butorok, fővegek, öltönyök, cserepek, esernyők, pálczák sat. számára, nálunk az egykét kereskedő meg nem élhetne — ha mással mellékesen nem foglalkoznék. Nálunk mindez még valódi *luxus*, de azért ki is vándorol minden, a mit e nemben becseset birnánk a távol *külföldre, hol aztán nagyobb becsben tartatik, mint azon földön, mely azt évezredekig számunkra rejté és fentartá!*

14) Halljuk, hogy *Sopronban* egy *történelmi és régészeti egylet* van alakuló félben; ilyen hírek szárnyalnak *Aradról* és *Békés-Csabárról* is; de eddig még mindig csak hírek. Alig várjuk, hogy azon férfiak, kik arra hivatvák, hogy a nevezett városokban a kezdeményeknek tettekben való kifejezést adjanak, üdvös tervökkel tisztába jőjjenek és így a vidéken is a *régészeti életet* fölélesszék. Ugy csak remélhetjük, hogy saját csekély terjedelmű munkálkodásunk annál hathatósban fog az országban gyámolítottatni.

De e jó hírek mellett közölnek a lapok bizony kedvezőtleneket is. Így nem csak

nálunk, hanem, Erdélyben is kivitetnek az ország régészeti kincsei, mivel a muzeum szegénysége miatt azokat meg nem veheti; halljuk, hogy a francia vaspályai társulatnak van egy rendelete, melynek erejénél fogva, minden Magyarországon talált régiség a bécsi császári muzeumba viendő; tudjuk azt is, hogy egy felső-magyarországi előkelő nő, a birtokán talált régiségeket szintén határainkon túl küldözgeti sat. Idővel ez is másképen leend, és a külföldi tudós befog jöni mihozzánk, ha kincseinket akarja tanulmányozni.

15) Benső örömmel olvastuk a múlt év szeptember 20-án tartott tanári értekezletnek pontjai közt „*hogy az 1868-dik tanévben kísértessék meg az V. és VI. osztályokban, a mythológiának és római régiségeknek latin nyelven tanítását.*“ Fog-e a latin nyelven való tanítás ezen osztályokban sikerülni? azt a tapasztalás fogja mutatni, hiszen az ifjuság annyira el van szoktatva minden emléléstől, hogy még saját nyelvén is alig képes valamit, legyen az kötött vagy kötetlen beszédben, megtanulni; de hogy a tanárok belátják, hogy a classikai magyarázatokhoz szükséges, miszerint a tanulók rendszeresen oktattassanak a régiség vallásában és azoknak szokásaiban, az örvendetes. Mindenki tudja, — mily bajos minden egyes helynél a magyarázat közt mythológiát vagy szokásokat tanítani, s minthogy sem minden hónapban sem minden évfolyamban nem fordul elő, és különféle intézetekben más és más fejezetek magyaráztatnak, természetes, hogy a hallgatók efféle tudománya igen hiányos és elégtelen volt. Reméljük, — hogy az előbb említett — határozat által e bajon némileg segítve leend.

16) Mint hajdani természetbuvár jól tudom, hogy vannak úgynevezett kőmagok, melyek csíráztatáshoz sokkal több idő kell, mint a polyvás és babneműek fejlődéséhez, vannak rovarok, melyek éveig bábakban tengődnek, míg teljes alakjukban a földszinén megjelennek; ilyen magnak, ilyen bábnak tekintem hazánkban régészeti ügyünket is. Elvetettem a magot felszólításokban, röpiveken, a műrégészeti kalauzban, irtam czikkre czikket, buzdítottam, dorgáltam, és desperáltam is. De végre mutatkoznak a kellő levelkék, a báb mozog és leveti kemény burkát; lesz élet, lesz mozgalom!

Mióta Párisból visszatértem, jön levél levélre, melyek arról tanuskodnak, hogy a vidéken a régészet baráti gyűjtenek, és szerencsével gyűjtenek. *Horvát* Antal pécsi jogász legujabban ernyedetlen szorgalommal kutatja Pécs vidékeit, és érdekesnél érdekesb tudósításokat küld be az archaeologiai bizottsághoz. Küldeményei közt nem egy darab fordul elő, mely maga nemében unicum. S ezt egy diák teszi, ki sem ezekkel nem bir, sem tudományos pályáját még nem végzé. Mivel fogja gazdagítani hazai irodalmunkat és a régészeti anyagot — ha ezen szép pályán kitartással tovább is halad?!

Simontornyáról egy nagy láda edényt és edény-cserepet kaptam sajátosságos, fehér anyaggal bekent czifrázatokkal, ezek talán a rómaiak műveltsége által civilizált őspannoni lakók fazekassága remekjei? Érdekes minden esetre, hogy ezen edények leginkább Tolna megyében látszanak divatozni, és a vonások és apró kettős körök által a barbar ízlést árulják el. *Stieberth* Lothár hajdani honvéd-pajtásom megörvendeztetett ezen becses küldeménynyel, és kilátásom van, hogy a Simontornyai sz.-Ferencz rendű házfönök úr, mert az ő szöllőjükben találták ezen sok edényt, az épebb darabokat is be fogja küldeni.

De más meglepetés is várt nem rég reám Jánkról Szathmár megyéből, honnan *Koós* Róbert úr egészen másnemű cserép-mustrákat küldött. Minthogy a többinek elküldetése költségesebb, az archaeologiai bizottság elhatározá, — hogy saját költségén, — az érdekes őskori maradványok ide szállíttassanak.

17) Azoknak, kik mindig azt rebesgetik, hogy a *ministerium* kinevezése által semmit sem nyertünk, sőt hogy még a szabadság színét is elvesztettük, ajánljuk a kö-

vetkező lapokat; és pedig I-ör: A magyar kir. pénzügyministerium az 1867 évi június 3-án 140 70 sz. a. kelt és a magy. kir. vallás és közoktatási minister urhoz intézett megkeresésének mását adjuk:

Folyó hó 13-án 1635 sz. a. kelt becses átíratá csatolmányának visszarekesztése mellett vagyon szerencsém Nagyméltóságodnak az 1816-iki évben szeptember 10-kén 37667 sz. a. kelt a régiségi és érem találmányok körüli eddigi eljárást szabályozó, a volt kincstári udvari kamarához intézett udvari rendelet másolatját szives tudomás végett át-küldeni. — Ezen rendelet szerint a magyar muzeum és a pesti egyetem által kiszemelt érmek és egyéb régiségek a kincsnek megtekintése után Bécsből visszaküldettek. Később a birodalom nem magyar részeire nézve 1846 évi martius 31-kén kibocsátott legfelsőbb elhatározás, melynél fogva az állam e tárgyak körüli jogáról lemond, *Magyarországban és az ausztriai polgári törvénykönyv behozatala alkalmával hatályba lépett, míg a gyakorlatban az illetők, úgy látszik sokszor az ugyan 1846 évi augusztus 14-ről kelt a bécsi gyűjteménynek kedvező, de Magyarországon soha közhírré nem tett legfelsőbb elhatározás rendeletjét követték.* — Jóllehet az 1816. *) után szokásban volt eljárás által is a hazai intézetek érdekei eléggé biztosítva vannak, mindazonáltal részemről azon eljárást követendem, hogy a hozzám beérkező kincseket többé Bécsbe küldeni nem fogom, hanem fentartván belértékökre nézve a kincstár törvényen alapuló jogait, azokat az említett hazai intézetek igazgatóságaival megtekintés és kiszemelés végett közvetlenül közlendem.

A mennyire Nagyméltóságod a tudomány érdekében netalán a fennálló törvények megváltoztatását célirányosnak tartaná, vagy a politikai hatóságok közreműködését kívánná, Nagyméltóságod ugyis saját hatáskörében fog bölesen intézkedni. — A másolat hiteleül — Hirt m. k.

18) Hasonlólag fölötte érdekeseknek tartjuk egy más miniszteriumnak a régészetnek nagyon kedvező rendeleteit:

A m. kir. közmunka- és közlekedési miniszterium 1867. évi augusztus hó 21-kén 4162. szám alatt kelt I) a cs. kir. szab. első vasutttársulat igazgatóságához, Bécsben illető-

*) Másolat 6829.

Vallás és közoktatási m. kir. Minister.

A régiségi és éremtalálmányok körüli eljárásra vonatkozó szabályrendeletek mását az egyetem tanácsának tudomás végett ezennel kiadom. — Budán 1867 évi augusztus hó 11-én. Minister ur helyett Szabó Imre m. k. osztálytanácsos.

/.

Copia ad Numerum 6829. — Franciscus Primus Dei Gratia Austriae Imperator. — Spectabiles ac Magnifici etc. In ordine ad demissam fidelitatum vestrarum repraesentationem sub 7-a praeteriti mensis Nro 19812 nobis factam, eisdem fidelitatibus vestris benigne rescribendum duximus, „inventas quasuis monetas aliasque res pretiosas, sub nomine thesauri designari solitas,“ si et in quantum tales non sunt quo in reali cursu ac quotidiano commercio constituuntur, absque discrimine valoris porro quoque eo, qui hucdum viguit, altissimeque praescriptus est, modo nobis submitendas esse, „si et in quantum vero talismodi monetae aut aliae pretiosae res deinceps in regno nostro Hungariae repertae fuerint, quales in reali ac effectivo cursu, solitoque commercio existere indubium foret, tales valore earum 12 florenos non superante, pro compendio laboris atque temporis immediate ac plenarie in sensu praeexistentium benignarum nostrarum normalium resolutionum pertractandi facultatem fidelitatibus vestris praesentibus impertimur. Ceterum fine promovendi in Regno quoque nostro Hungarico rei nummariae studii, benigne concedimus, ut antiquae monetae ac in genere omnes thesauri, qui utique ad fidelitates vestras

leg 1868 évi január hó 4-én 7855. sz. a. II) a Belügyminiszter urhoz intézett rendeletnek illetőleg átiratnak mássa.

I.

Az erdélyi muzeum igazgató választmányának folyó évi aug. 7-én 70. sz. a. kelt s hozzám intézett jelentéséből értesültem, hogy az Arad-N. szebeni vaspálya vonal jelenleg folyamatban lévő földmunkálatai, különösen azon a térségen, hol a Maros partja és Károly-Fehérvár közt hajdan] az Apulum nevű római telep terült el, sok érdekes régiségek felfedezésére vezettek.

Miután azonban ezen, noha nagy beccsel és belértéssel is bíró régiségek az építésnél alkalmazott mérnökök által, a nélkül hogy a hazai muzeumoknak hirt adnának, vétetnék kézhez és adatnak el, és a mint nevezetesen magán uton ugyan, de biztos tudomásom van arról, hogy egy csomó efféle tárgy Pechera mérnök úr kezei között van Alvinczen, ennél fogva az e tekintetbeni elfecsérlés elleni méltányos panasz mellett, említett igazgató választmány azon kérelmet adá elő, hogy ugy a pesti, valamint az erdélyi muzeum igazgatósága e tárgyak belértékeinek megtérítése és egy aránylagos leldij fizetése mellett leendő kisajátítására elsőbbségi joggal ruháztatnék fel oly formán, hogy az illető találonak csak akkor legyen szabad a tárgyat másnak eladni, ha az illető igazgatóság a nála történt bejelentés vagy bemutatás után négy hétre a meg, vagy meg nem vétel iránt határozottan nyilatkozott.

Tekintetbe véve a régiségek érdekességét, ugy azoknak, a világtörténelem és hazai régészet érdekében nagy fontosságú megszerzését és megőrzését, az említett muzeum igazgató választmányának aggályait alaposaknak, s kérelmét méltányosnak találom, s ugyanazért az igazgatóságot felkérem, hogy ez értelemben sietősen intézkedni, illetőleg mérnökeiket utasítani, engem pedig a muzeumok kellő utasíthatása végett intézkedéseinek eredményéről, valamint arról, hogy azon egy láda régészeti tárgy, mely Károly-Fehérvárra eddigelé útnak indítatott, hova küldetett legyen, mihamarább értesíteni sziveskedjék.

---

primitus deferantur, priusquam horsum submittantur nationali museo ac regiae Scientiarum Universitati Pestiensis eum in finem inspiciendi admitti possint, ut frustorum illorum, quorum alterutrum horum institutorum particeps fieri cuperet, consignatio praeter declarationem inventorum denunciantium et dominorum terrestrium nunc ratas suas in natura vel justam bonificationem consequi malint, qui ita dein facto praevis pro nummophilaceo nostro caesareo regio selectu, citra posteriores ambages residui nummi antiqui aut aliae res pretiosae per nationale museum ac Pestinensem Universitatem jam praevis designatae eisdem praeter ratas inventoribus, denunciantibus dominiisque terrestrialibus pro ratione declarationum suarum in natura nefors extradandas transmitti valeant.“ — Quod demum distractionem veterum moneatarum aut aliarum rerum pretiosarum attinet, quae a praevis, tum pro parte cymelii nostri caesarei regii cum et musei nationalis hungarici atque Pestinensis Universitatis instituto selectu remansura sunt, et privatorum collectionibus idonea forent, demissae fidelitatum vestrarum propositioni deferri tanto minus potest, quanto certius est, hic loci ob longe majorem petitorum atque emptorum concursum, hujusmodi antiquos nummos multo meliori pretio distrahi, ac per id concernentium etiam partium, quibus ex repertis thesauris ratae competunt, eo modo atque utilitati magis consuli posse. — Hac itaque in parte sollicitata alteratione locum habere nequeunte, fidelitates vestrae iis, quae eatenus per nos recenter praescripta sunt, in futurum quoque semet conformare noverint. — Quibus in reliquo gratia et clementia nostra caesareo regia benigne jugiterque propensi manemus. Datum in imperiali urbe nostra Vienna die 10-a mensis septembris anno 1816- — In fidem copiae — Budae die 22-a mensis julii anno 1867. Pauer m. p. A másolat hiteül. — Hirt m. k.

II.

A vasutak építésénél sokszor érdekes, régészeti és belbecsű s nevezetesen a világ és hazai történelemre nézve nagy érdekű tárgyak ásatnak ki, melyek, mert megőriztetésükről senki sem gondoskodik, részint — megsemmisíttetnek, részint pedig — a külföldre vándorolnak.

Hogy tehát az ily találmányok jövőre a hazai intézetek javára megóvassanak — czélszerűnek láttam a vasútépítkezésekkel foglalkozó közegeket utasítani, miszerint minden ilyenmű találmányról a legközelebbi közigazgatási hatóságot rögtön értesítvén a talált tárgyakat addig is, míg a hatóság intézkednék, a megsemmisítéstől megóvni igyekezzenek.

Arra nézve azonban, hogy ezen intézkedés sikeres legyen, szükséges lenne, miszerint a törvényhatóságok utasíttatnának, hogy a vasuti mérnököktől nyerendő tudósítás után a talált tárgyakról a pesti és kolozsvári muzeum igazgatóságát rögtön értesítsék és a tárgyakat addig míg ezen intézetek küldöttjei meg nem vizsgálják, őrizet alá vennék.

Miért is van szerencsém Nagyméltóságodat felkérni, miszerint e tekintetben a törvényhatóságokat kellő utasításokkal ellátni sziveskedjék.

19) És végre közlöm a nm. vallás és közoktatási miniszteriumnak ⁴⁰⁷/_{Ein.} sz. k. rendeletét, melynek erejénél fogva, az évek óta itt-ott elszórt, rombolásnak kitett régi műemlékek megvételére, — illetőleg a n. muzeumba való szállítására — ő nagyméltósága által fölhatalmazást nyertem:

Főtisztelendő Rómer Flóris egyetemi tanár úrnak.

Folyó évi april hó 22-én 72. sz. alatt kelt jelentésére hivatkozólag, tudósítom Főtisztelendőségedet, hogy az abban bővebben körülírt *ásatási, szállítási és viteli költségek* fedezésére szolgáló kétszáz és ötven ftnyi o. é. összeget mai nap jelen szám alatt kelt és a magy. kir. állam központi pénztárához menesztett rendelettemmel olykép utalványoztam, hogy a nevezett pénztár Főtisztelendőségednek ezen összeget, sajátkezűleg irt és kellőleg kiállított — nyugtájára a magy. kir. tanulmányi alap rovására, mint számadás iránti előleget fizesse ki.

Felhivom egyuttal Főtisztelendőségedet, hogy ó-budai működésének befejezése után, a talált tárgyakról jegyzéket, a költségekről pedig a kiadási rovatnak számvivőségi okmányolása céljából okmányolt számadást sziveskedjék készíteni — s azt hozzám kellő időben bemutatni.

A jelentésében említett alaptérképeknek elkészítését illetőleg tudósítom Főtisztelendőségedet, hogy a közmunka- és közlekedési magy. kir. miniszteriumot egyuttal megkerestem, miként Zsigmondy Gusztáv mérnököt és tisztviselőt bocsátaná Főtisztelendőségednek rendelkezése alá.

Mihelyt a nevezett m. k. miniszteriumnak ebbeli hivatalos intézkedése tudomásra fog jutni, értesíteni fogom Főtisztelendőségedet az eredményről.

Budán 1868 évi május hó 2-án.

B. Eötvös József.